

VETÉSI LÁSZLÓ

EGYHÁZAINK – A DEMOGRÁFIAI ADATOK ÉS KIHÍVÁSOK KERESZTTÜZÉBEN

A kisebbségi magyar egyházaink több más egyéb mellett jelentős demográfiai folyamatok kihívásainak keresztútjában élnek. Ezek egy részét szakrális hivatásuk részeként igyekeznek kezelni, mások kezelésére intézményteremtéssel válaszolnak, harmadrészüikkel szemben viszont tehetetlenül állnak.

Tény, hogy az erdélyi történelmi egyházak az egyedüli magyar intézmények voltak abban a helyzetben, hogy – egyéb rendszeres adatösszesítés mellett – évente népességük mozgásáról, a népmozgalmi adataikról átfogó jelentést készítsenek. Ők azok a kisebbségi intézmények, amelyek több mint száz éve rendszeresen szembesülnek a demográfiai folyamatok adatsoraival, a megoldásra váró feladatokkal. Ezek az évi értékelések többek között egyedülálló dokumentumai a kisebbségi magyar közösségek helyzetének, demográfiai arculatváltozásainak is.

Az egyházaktól, a vidéki lelkeszi kartól azonban nem lehet demográfiai kutatásokat, elemzéseket elvárni, és ezeket az adatokat sem szabad túlértékelni. Alapvetően nem is ezt a cél szolgálják. Ezek a belső egyházi népességmozgásokat összesítik, követik, és ebből belső hitéleti és felső egyházvezetési stratégiai célokat jelölnek ki. Mégis külön ki kell emelnünk, hogy a kommunista diktatúra legnehezebb éveiben is az évi egyházi népességmozgási jelentések összesítésekor egyházaink tájainkon egyedülálló kisebbségi intézmények voltak, akik széles körben közel kétezer erdélyi magyar közösség

Az egyházak igyekeznek a maguk szakrális és ehhez kapcsolódó élettereikben nyelvi mintát is nyújtani, de mindez már nem jelenhet meg fegyelmező erővel.

demográfiai-népesedési folyamatait a nagy nyilvánosság előtt rendszeresen elemezték és megvitatták. És tették ezt a diktatúra legkegyetlenebb, legsötétebb éveiben is. Lehetőségük volt értékelni az időnként igencsak megdöbbentő, megdöbbentő adatokat, de megfogalmazhattak, kijelölhettek sürgető célirányos tennivalókat is. Az egyházak országos közgyűlésein rendszeres elemzésre kerültek olyan – azokban a korokban igencsak „kényesnek” számító – jelenségek, mint falvaink kiöregedése, fiatalok elvándorlása, a kollektivizálás elől menekülő munkaerő városra vándorlása, városaink magyar népességének felduzzadása, nagyvárosi misszió fontossága, szórványosodás, egyes házasság, asszimiláció.

Az igazán új „demográfiai helyzet” az egyházi közbeszédben, annak profizmus felé mutató lehetőségeiben is akkor állt elő, amikor megnyíltak a hivatalos román népszámlálási adatok, folyamatosan zajlott ezek kiértékelése, a jelenségek követése. De sajnos ez is csak lehetőség maradt. Egyházaink csak nagyon nagy kihagyásokkal éltek a szakértők adat- és folyamatértékeléseinek szakmai kínálatával. A szigorúan szakértő szakma is csak véletlenszerűen találkozhatott az egyházak ez irányú elemzéseivel.

Sajnos az egyházak vezetése és szakmai intézményeik nem tulajdonítanak túl nagy jelentőséget az őket, híveiket érintő demográfiai, népesedési adatoknak, a népszámlálások ijesztő valóságának. Az egyház alapküldetéséből és világszemléletéből adódóan hajlamos arra is, hogy elnagyolja, elteologizálja, elmoralizálja a szigorú szabályok szerint értelmezendő tudományos adatsorokat, kérdéseket. Hajlik arra is, hogy nemzethalásos víziókkal dramatizáljon vagy épp oltári optimizmussal, mennyei vigasszal öntsön le súlyos tényeket, és mennyei reménydimenziókba helyezzen és oldjon fel minden kérdést.

Nemzetpusztulós narratívákkal, víziókkal vagy reménydiskurzussal válaszoltak olyan kérdésekre, mint népességfogyás, születések vesztes csökkenése, egyes házasság, elvándorlás, világszórványvá válás és az ebből eredő nyugati számbavételi és lelkigondozói feladatok, tennivalók. Egyházaink ott meg is álltak a demográfiai sorskérdések elnagyolt képénél, és dramatikusan elretorizálták, elmoralizálták a belső fórumaikon, hogy „fogyunk”, „beolvadunk”, „nagy az elvándorlás”, „nőtt a vegyes házasság”, „nem tudjuk, hányan vagyunk”, „jó lenne összeírni a nagyvárost”, „keressük meg valahogy őket” – és ennyi. De az igazán tragikus tény a hivatalos állami és a belső egyházi népszámlálás közt tátongó áthidalhatatlan és értelmezhetetlen szakadék szomorú valósága lett. Magyarán: jelentősen nagyobb számú magyarságot tartanak számon a hivatalos népszámlálások, mint az egyházak belső adatai. És a nagy kérdés: „hol vannak, ezek az emberek? Meg kellene valahogy keresni!” És persze ennek visszatérő diskurzusa az volt, hogy „bárcsak annyian lennének, ahányan a hivatalos román népszámláláskor összeírtak”.

Sajnos 1992-től a három nagy romániai népszámlálás kiértékelésére, az adatok egyházakra, felekezetre, a demográfiai mozgásokra vonatkozó adatsorainak értékelésére, elemzésére egyetlen szakmai tanácskozást nem tudtunk összehozni. Minden népszámlálás adatfeldolgozása után kemény kísérleteket tettünk ebbe az irányba, hogy az egyházak vezetőit és „a szakmát” egy nagy asztal körül leültessük, és az erdélyi magyarság demográfiai mutatóival szembesítsük. Egyházaink demográfiai szemlélete tehát nemigen tekinti szakmai partnernek az illetékes, szigorúan tudományos szakértői társadalmat, grémiumot. Ebből már következik, hogy egyházaink – és főként vezetőik – népesedési kérdésekben nem álltak, nem is állhattak elő a tényszerű adatbirtoklásból eredő, hasznosítható, tényszerű javaslattal, elképzeléssel, helyzetorvoslással, problémakezeléssel.

E jelenségeknek következménye az is, hogy hiányzik a belső egyházi demográfiai szakemberréteg, egy szakmai holdudvar, akár a saját népesedési adatsorok feldolgozásának sürgetése, igénylése is. Az egyházak gyülekezeteinek évi jelentéseiből összeálló adatfeldolgozások, köztük a népszámlálásiak is, szinte évszázadon át nem kerültek szakavatott kezekbe, és nem is kaphattak kellő szakmai tudományos kiértékelést sem. Ez nem is csoda, hisz az adatok és a hozzáállások is gyakran nélkülözték a pontosságot és komolyságot. Emellett maga az ez irányú szakképesítés nélküli lelkési kar nem lehetett alkalmas fórum a szakszerű adatfeldolgozásra és értékelésre.

Szabó Mihály református lelkész, demográfus, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem társadalomtudományi tanszékének doktorandusa, a lelkészi mellett a szociológiai képesítését és kutatásait számtalan helyzetben és alkalmas időben próbálta egyházában értékesíteni, hosszú időn keresztül mindhiába. Amíg aztán végre az évi „lelkési jelentések” az ő asztalára kerülhettek. De hosszú időn át épp az egyház vezetése volt az, amely értetlenkedve tette félre adatfeldolgozásait, és engedte el füle mellett ezek értékelésének végkövetkeztetéseit.

Az erdélyi magyarság sarkalatos demográfiai kérdései közül az egyházaknak is három fő területen kell szembesülni a tényekkel. Kérdés persze az is, hogy mennyire vannak hatásos eszközök az egyházak kezében, és lehetnek-e egyáltalán. A népességfogyás, asszimiláció, elvándorlás – három nagyon súlyos társadalmi terület. Milyen szervezetnek, intézménynek lehet kellő legitimitása arra, hogy élet- és tervezésközelbe kerüljön ezekkel a kérdésekkel? Igaz, a romániai egyházak még mindig rendkívül magasan értékelték az ország népességének bizalmi skáláján, és ez adhat felhatalmazást, de egyben megbízást is a tervezésre, cselekvésre.

A népességfogyással, a természetes apadással és az ezeket kísérő népesedési folyamatokkal, jelenségekkel szemben valamennyi romániai történelmi egyház majdnem teljesen tehetetlenül áll. Magát aényt alig, legfennebb a következményeit próbálják orvosolni. A népszámlálási mutatók negatív adatsorainak veszjelei már igen éles kihívásokban érkeznek le az egyházakhoz is. Az egyházakat abban érinti ez a leglátványosabban, hogy évek, évtizedek alatt gyülekezeteik lélekszámai megtizedelődnek, romlik a települések korfája, egyre több lesz az önálló egyházközségként már működésre, lelkészi, anyanyelvi pedagógusi állás fennmaradására képtelen közösség. Egyre több településen maradnak közösség nélkül a templomok, temetők, eltemetjük az utolsó magyarokat is. Tényfeltáró riportokban szinte minden vidékjáráskor találkozunk ezzel a tanító, lelkész, közösségi személy által indított mondattal, hogy „a falu fogy, elmentek a fiatalok, ki van öregedve, többszörösen többet temetünk, mint keresztelünk, nem tudjuk, mi lesz itt tovább”.

Mit tehet, mit vállalhat magára ezekben a folyamatokban – a természetes szakrális munkavégzése részeként vagy annak mentén, ritkább esetben ezekhez csatolva – az egyház?

A népességfogyás Erdélyben is lényegében megállíthatatlan. Legfennebb az ezt kísérő általános elöregedést, az árva gyermekek és a csonka családok problémáit próbálhatják orvosolni, erre megoldásokat keresni. Ha már ezen nem változtathatunk, az egyházaknak az a feladat jut, hogy a megszületettek, különösen a hátrányos helyzetűek, árvák, csonka családban felnövő gyermekek, fiatalok segítséget kapjanak. De sajnos itt is az egyházak inkább „csúcsintézményekre”, a civil szféra lokális problémaérzékenységre vagy a lelkészeik, egyházaik ma-

gánkezdeményezéseire hagyatkoznak. Lásd a Római Katolikus Caritas, a nőszövevények, a Diakóniai Keresztyén Alapítvány, Csibész Alapítvány, Bőjte Csaba gyermekmentő hálózata. Ez utóbbi közegyházi értelemben valóban egy szerzetes „magánkezdeményezése”-ként nőtte ki magát általános és világméretű elismeréssé, sőt Nobel-békedíj közeli mozgalommá. Egyházaink intézményhálózatai jócskán lemaradtak az idősgondozásban is, és ráhagyatkoztak a lokális kihívásokra, kezdeményezésekre. Az idősgondozó intézményeink döntő többsége – a helyi lehetőségeket kihasználva – egy-egy helyi egyházi vagy egyházközeleli személy „magánügye”, szerencsésebb esetben megszerezve az egyházi legitimitást. Magánkezdeményezéssel elindulással, sikerrel emelik őket be az egyházaik vérkeringésébe. Sajnos a nagy történelmi egyházak e területeken is még messze az igények alatt teljesítenek.

Az idősgondozásban nagy lehetőség lenne egy – Magyarország területén sikerrel működő, szociális feladatokat ellátó rendszerekben szociális védőhálót teremtő – falugondnoki intézményhálózat is. Nálunk sajnos nem sikerült ezt a hivatalos román közgondolkodásba, köztudatba, jogalkotási és önkormányzati rendszerbe beépíteni. Mindaddig, amíg ennek román változatát egy sikeres lobival, szociális politizálással nem visszük sikerre, nem lesz romániai törvényes védelme ennek a nagyszerű ötletnek sem.

Sajnos azt is látnunk kell, hogy sem a fiatalok etnikai közösségekben való integrálása, sem a párválasztási tanácsadás, a fiatal házasságokat támogató egyházi kísérletek nem lettek általánossá és kellően sikeressé. A vegyes házasság és asszimiláció felerősödése is megállíthatatlan, és ennek demográfiai mutatói – döntően Erdély, Partium, Bánság nagyvárosaiban – vészesen jelzik előre a nyelv- és identitásváltást, etnikai arculatunk megváltozását, egy „másfajta magyarság” kialakulását. Az egyházak anyanyelvi közösségteremtő lehetőségei is virtuálisak. Minden olyan közösségalkotási kísérletet, mely egyben a párválasztás etnikai térben való lezajlását is segítené, már megtörni látszik. Az egyház időszakosan beemelhet gyermek-, fiatal csoportokat, társadalmi rétegeket egy-egy anyanyelvi virtuális térbe, de ott nem tudhatja kellő erővel és hatással megtartani. A baráti csoportválasztáshoz már nem csak az iskola, egyház, nem az anyanyelvi szabadidős tevékenységek az erőteljesen meghatározóak, hanem a munkahely és holdudvara dominál, és az ezzel járó közösségi önmegvalósító szakmai sikertér is. És ma már ezek nagy része vegyes etnikai területeken is idegen nyelvű lett. Ez pedig már idegen környezetbe és a sikeres értékrendbe integrálja a párválasztást is, kiemelten felértékelve az idegenséget, az etnikai másságot mint a prosperálás titkát. A megfogható számú és sokféle hatások alatt integrálódó fiatal számára egyre több életteret kellene azonos etnikai térben kialakítani. Ebben kiemelkedő sikereket ér el lassan három évtizede a szamosújvári táncszobából kinövő Téka Alapítvány azzal is, hogy teljes életmód- és életvezetési programokat kínál. Teljes élet- és szabadidős tevékenységeket fednek le és vonnak be anyanyelvi környezetbe, és hozzájuk hasonlóan több sokoldalú céllal működő szervezet, alapítvány, diákközhöz is mutat fel e téren sikereket.

Az asszimilációt, nyelvátváltást a nyelvészek szerint sem lehet megállítani. Az egyházak igyekeznek a maguk szakrális és ehhez kapcsolódó életterekben nyelvi mintát is nyújtani, de mindez már nem jelenhet meg fegyelmező erővel. Az egyháznak erre már nincs elegendő ereje, eszköze, de felhatalmazása sem.

Nagyon vérszegény lett sajnos az egyházak ifjúságpolitikája is. A fiatalok otthonteremtésében, letelepedésében, ennek segítésében, a nagy szétszóródások-

ban kevés eszköz maradt az egyház kezében. Szűk számú és mozgásterű intézményeikben nem számottevő a gazdasági vállalkozás, ennek anyanyelvi közösségteremtő lehetősége. Maradnak az informális hálózatok, kapcsolatok, az eseti problémamegoldások a fiatalok lehetséges elhelyezésére, letelepítésére. Jakab Gábor Kolozsvár-kerekdombi plébános történelmi lépést tett Kajántón, amikor 40 fiatal számára parcellázta ki az erősen elnéptelenedő kajántói katolikus egyház telkeit, hogy ott házat építve fiatal házások közösségi életbe szerveződve letelepedjenek, anyanyelvi közösségi életet élhessenek. A felmutatott példa a többi egyház által is követhető. Amit pedig az egyházak központi vezetése, tervezése nem tud megvalósítani, az „civil kezdeményezésként”, gyakran kívülről, alulról épül be a közösségi életbe.

Az asszimilációs kérdéseket az egyházon belül is igen nehéz kezelni. A magyar anyanyelvű protestáns egyházaink nagyobb részt „elengedik” a nyelvet váltókat olyan egyházak irányába, ahol új nyelvüknek és identitásuknak megfelelő lelkigondozásban részesülnek. Legfennebb az alkalmi szolgálatokban gondoskodnak arról, hogy az érintetteket az általuk ismert nyelven lássák el, „szolgálják ki”. De őket is csak az alkalmi szolgálatokban. Nem magyar anyanyelvűnek a magyar történelmi egyházak aktív gyülekezeti életébe hosszú távon képtelenség beépülni vagy bennmaradni. Vegyes etnikai összetételű területeken, több kevesebb sikerrel a római katolikus egyház próbálkozik a teljes hit- és közösségi életet átfogó idegen nyelvű szolgálatokkal, más anyanyelvű egyháztestek kialakításával. Egyházi értelemben ez lehet siker, de anyanyelvi értelemben legtöbb helyen felgyorsítja vagy lezárja az asszimilációt.

Utoljára marad a legnagyobb horderejű demográfiai problémakérdés és -kezelés, és ez a nyugati megélhetési kívándorló magyarság lét- és lelki kérdéseiben való segítségnyújtás. Egyházaink nagyrészt magatehetetlenül tekintenek a több százezres nagyságrendű, nyugatra kivándorolt magyar munkaerő-népesség számbavételére, gondozására, ezek teljes életkérdéseire is. Pedig az odakinti problémaözönben ugyanúgy, mint idehaza, az itthon maradt családoknak, problémáik megoldásához jelentős segítségre van szükségük. Az egyházaknak be kellene lépniük a munkahelyi kivándorlás irányainak követésébe is, számbavétellel, segítségnyújtással, lelkigondozással, a hazavezető utak, lehetőségek megmutatásával egyaránt. Idehaza pedig magukra maradnak a családtagok, házastársak, gyerekek, idős szülők. A megcsonkult családokban sérül a nevelési lehetőség, gyermek gondozása, oktatása, fegyelmezése, felügyelete. Igen súlyos kérdés, hogy mit tegyen az egyház az idehaza maradt, a kivándorlásban alkalmilag megcsonkult családtörödékek kérdéseivel.

Egyházaink, de önkormányzataink, civil szféráink is, súlyos demográfiai kihívások kereszttüzeiben élnek és szolgálnak. Küldetésünkkel minden társadalmi területet át kell fogniuk. Ott – ahol és ahogy lehet.